

IZ ISTORIJE KRIVIČNIH NAUKA

УСЛОВНА ОСУДА У ДРЖАВНОМ САВЕТУ, БОЖИДАР МАРКОВИЋ Штампарија Светозара Николића, 1906

I.

Министар Правде поднео је 18 о. м. Народној Скупштини израђени предлог закона о *условној осуди*, а уз овај и мишљење Државног Савета. Државни Савет није се сложио с Министром Правде, јер налази да установу условне осуде у нас не треба заводити, чак да би она била и штетна и „да би требало предлог овај за коју годину у нас одложити“.

Како ће овај законски предлог за који дан бити предмет претресања у Народној Скупштини, то, као члан комисије који је радио како законски предлог, тако и побуде за њ, сматрам за дужност да, пре него што буде стављен на дневни ред, проговорим о мишљењу Државног Савета. Овим мојим редовима неће бити циљ да убеде Државни Савет о потреби завођења условне осуде, већ њима хоћу само то, да широј публици – у првом реду правницима – изнесем своје мишљење о томе, ко у овом сукобу има право: Министар Правде или Државни Савет.

О потреби завођења условне осуде тешко ми је убедити Државни Савет стога, што се ми у мишљењима о условној осуди у многоме разилазимо, што ми са различитог становишта посматрамо ову установу, а све ово опет долази од различитог схватања казне. Државни Савет у схватању казне стоји на *сџаријем* гледишту старе или класичне школе, по којој сваком кривичном делу мора да следује казна, која одговара величини тога кривичног дела и коју кривац *мора осејити као зло*. Циљ је казни задовољење друштва и остварење правичности, а ова тражи да сваки трпи онолико, колико је својим делом заслужио. Она дакле треба да буде правична одмазда, зло које кривац треба да трпи. Међутим, нова или позитивна школа, чије учење и ја заступам, схвата казну као заштиту правних добара. Циљ је казни за заштити правна добра, те се стога тражи, да се у поједином конкретном случају примени по врсти и обиму само она казна, која је потребна, да се њоме заштите правна добра. Према томе је само потребна казна правична. Цела нова школа тражи од државе свесну борбу противу криминалитета, и у тој борби казна се јавља као средство за сузбијање злочина. Али казна није једино и увек најбоље средство, него има и других погоднијих средстава, којима се тај циљ може постићи, па макар то средство и не представљало зло које осуђени треба да трпи. Главно је, успешно се борити противу злочина и на тај начин одржати правни поредак.

На учењу класичне школе о казни почива данашње казнено законодавство, а по њему је створен и организован и сам казнени систем. Практични резултати данашњег казног система су међутим врло рђави, јер циљ, који и класична школа у крајњој линији жели постићи, а то је: успешна борба противу злочина и одржање правог

поретка, није постигнут. Узрок томе лежи у казненом систему, који је по мишљењу представника обеју школа рђав, а нарочито у систему казне лишењем слободе, која је тако шаблонски организована, да се њоме жељени циљ никако не може постићи. За доказ овога тврђења нећу се позивати ни на једног од представника позитивне школе, већ ћу се позвати на једног од најугледнијих и најтрезвенијих представника класичне школе, коме ће Државни Савет свакако пре веровати. Лајпцишки професор Вах вели: „Казна лишењем слободе, која влада нашим казним системом не испуњава свој циљ. Систем казне лишењем слободе као и начин њеног извршења имају великих својих мана. Систем казни лишењем слободе као и *широјна йодела кривичних дела према њиховој тежини јесте једна велика званична лаж*”.

Ја се нећу овде задржавати, на излагању мана и недостатака целокупног казненог система, тако исто ни целог система казне лишењем слободе, јер о свему томе овде није реч. Него ћу се задржати само на узроку, који је изазвао завођење установе условне осуде. Тај узрок налази се у казни лишењем слободе и то у *крајковременој казни лишењем слободе*. У побудама за овај законски предлог јасно је и несумњиво доказано, да је кратковремени затвор рђав, да се њиме никако не може да утиче на сузбијање криминалитета. Ово данас зна сваки који иоле познаје књижевност Кривичног Права. И у овоме се слажу обадве школе. Али ћу ипак навести речи Ваха, да би се још боље видело, да је ово истина што сад рекох. Он вели: „Кратковремена казна лишењем слободе онаква каква је данас не само да је без вредности него је и шкодљива. Она нити застрашава, нити поправља, она квари”. Кратковременим затвором не може се постићи поправљање осуђеног, јер је кратак. За неколико дана, недеља па и месеца не може се постићи поправљање човека, који је склон чињењу кривичних дела. Њиме се такође не постиже ни застрашивање, јер не представља толико и такво зло којим би се такав кривац могао застрашити. Он је дакле бескорисан, јер се њиме никако не може да води борба противу злочина. Његова се бескорисност види нарочито још и отуда, што се примењује и према кривцима, које не треба ни поправљати ни застрашивати.

Али кратковремени затвор не само да је бескорисан него је и *шкодљив*. Његова се шкодљивост види чим се погледа на затворе у којима се издржава, и на начин на који се издржава. И сваки лаик зна, како дејствује тај затвор на непоковареног осуђеног, на човека коме је извршено кривично дело само једна епизода у његовом животу. Такви случајни кривци, налазећи се у затвору, у друштву најокорелијих злочинаца, спремају се о државном трошку, да тек постану злочинци из навике, кад из затвора изађу. Није потребно нарочито доказивати, колики је штетан утицај таквог рђавог друштва, као и утицај једном издржаног затвора.

Сем овога у побудама је несумњиво статистиком доказано, да кратковремени затвор влада свима казним системима па и нашим. Од сто осуђених на затвор само се осам осуђују на затвор дужи од једне године, 72.50% осуђује се на затвор до пет месеца, а 37.52% на затвор до петнаест дана. Из свега овога јасно изилази да је кратковремени затвор као казна са свим неподобно средство за остварење раније истакнутог задатка државе, т. ј, за свесно сузбијање криминалитета. Па кад је апсолутно доказано, да је та казна не само бескорисна него и штетна, кад је она неподобна да се њоме сузбије криминалитет, је ли онда оправдано, је ли паметно, је ли практично, да се она и даље задржи оваква каква је само зато, што представља зло, које одговара кривичном делу, и што то зло осуђени треба да осети? Несумњиво је, да то не треба да буде разлог за задржавање овакве казне, јер је овакво њено схватање место сузбијања довело до сталног растења криминалитета.

Овакви неуспеси и рђави резултати кратковременог затвора допринели су много да се створи позитивна школа, по којој казна мора бити циљна. Она је прва отворила борбу противу кратковременог затвора, доказујући да је он бескорисан и штетан. То данас увиђа и класична школа, и обадве траже средства којима се има заменити кратковремени затвор. Тако сам Вах предлаже, да место кратковременог затвора дође новчана казна и укор у ширем обиму, као и принудан рад без затварања. Али ово данас нису више само предлози, него су многи од њих у најновијим казним законцима већ и остварени. Треба само загледати у нови италијански и норвешки а нарочито у пројекат швајцарског казног законика, па се уверити, у коликој су мери место кратковременог затвора нашла примене друга погодна средства.

Једно од погодних средстава за отклањање штетности кратковременог затвора и за сузбијање криминалитета јесте и *условна осуда*. Она почива на овој идеји: да је у свима лакшим случајевима у којима се основано држи да је оптужени непоковарен, и кад нарочито први пут излази пред суд, судијама допуштено, да извршење казне, на коју је осуђен, одложи за извесно време. Ако се за то остављено време добро владао, казна се прашта, ако се добро није владао, извршује се досуђена казна. Условном се осудом хоће да постигне двоје: прво хоће се, да се избегне, да извршењем затвора од неколико дана, недеља па и месеци осуђени, који је непоковарен или није много поковарен, о државном трошку постане злочинац из навике; и друго жели се, да се осуђеном још једаред преда његова судба у његове руке и да му се на тај начин да што јачи подстицај за добар живот.

Противу кратковременог затвора се не виче зато, што је он благ или строг, него зато, што је бескорисан и штетан. На његово место долазе многа друга средства, међу којима је и условна осуда. Она се распростире само на један мали део кратковременог затвора, она има да га замени само у случајевима, у којима би се он применио према лицу, за које суд са основом држи да је непоковарено и да ће се чак и у будуће добро владати, и које је међутим извршило једно незнатно кривично дело. Не значи, дакле, да је условна осуда једино средство, које има да замени кратковремени затвор, нити да она има да примени увек, чим је извршено кривично дело, за које се има изрећи кратки затвор. Ово треба добро утувити кад се хоће да говори о условној осуди.

Условна осуда, као и друга средства, н. пр. новчана казна, укор, принудан рад без притвора, давање јемства, условно помиловање и др., самим тим, што се јавља као угодно средство за замену кратковременог затвора, јесте угодно средство и за остварење оног истог циља, који би требао да се оствари затвором. Она је, као и сва остала средства, предложена и усвојена, стога што је подобна да се њоме, у границама њене примене, оствари задатак државе, који се састоји у сузбијању злочина. Она је заведена као подобно средство за одржање правног поретка, дакле у *интересу јравноја ѿорешка*.

Када се има на уму ово, као и све што сам до сад казао, видеће се одмах, колико је нетачно тврђење Државног Савета, у првом ставу његовог мишљења: „да је питање о примењивању, издржавању и врсти казне досуђене кривцима искрсло услед борбе између тежње за одржавањем правног поретка с једне и човечанских осећаја с друге стране”. Међу тим ко иоле зна Кривично Право, знаће и то, да је сва борба баш око примене, издржавања, врсте и мере казне како започета тако и вођена само с обзиром на правни поредак и ни на шта више. Осећаји човечности могу играти неку улогу у праву само онда, кад се кривцу може помоћи, а да од тога ни у колико не трпи правни поредак. Са осећаја човечности „да се што више олакша осуђеницима па ма и на штету неку правног поретка или општег интереса”, како вели Државни Савет, нико није тражио нити то може тражити. – Из свег излагања кратковремене казне и борбе,

која се противу ње води, јасно се види, да та борба нити је постала нити се данас води са човечанских осећаја нити стога што осуђеницима треба олакшати, већ искључиво ради правног поретка, за чије се одржање кратковремени затвор показао неподобним. Сузбијање злочина јесте побуда за тражење других средстава, а што су она у исто време и човечнија, то је свим друга ствар. И при завођењу условне осуде имао се, дакле, у виду само правни поредак, те је стога нетачно тврђење Државног Савета, да је мисао о условној осуди, условном помиловању и неодређеним осудама „искрсла у другој половини прошлога века у *користи кривца*”.

II.

И ако је мишљење Државног Савета без система изложено, ипак ћу ја изнети све важније замерке, и то најпре оне, са којих Државни Савет мисли, да не треба уопште заводити условну осуду, па за тим и оне, које су учињене појединим члановима законског предлога, и з тих замерака ће се видети: јесу ли и у колико оне основане.

1. Државни Савет на првом месту вели, да условну осуду не треба завести с тога, што „ни научари а ни законодавци не обележавају тачно и подједнако: у којим случајевима треба усвојити условну осуду”. Ову неједнакост Државни Савет опет изводи из тога што се (1) „у Енглеској дозвољава условна осуда само за дела која се *по закону казне* до две године затвора, – у Белгији само за дела до шест месеци затвора, – у Баварској, Виртенбешкој и Баденској за дела до три месеца затвора, – а у Прусској и Елзас-Лотрингији за дела до шест месеци по закону кажњива”; (2) што се „у неким државама та осуда дозвољава само за *малолетнике*, н. пр. у Енглеској а у другима и за *иунолетине*”; и (3) „што се у неким државама напослетку хоће, да условна осуда зависи од величине *досуђене* а не у закону *одређене* казне за учињено дело”. Ова неједнакост, вели Државни Савет, чини, „да и законодавци као и научари још пробају и нагађају, да ли ће и под којим условима та условна осуда, та новина добра бити”.

Све што је овде Државни Савет рекао нетачно је.

На првом месту у Баварској, Виртенбергу, Прусској, Саксонској и другим немачким државама и не постоји установа условне осуде, већ нешто друго, што је слично условној осуди. То друго јесте *условно помиловање*, које није уређено законом, већ административним путем, на основу краљеве наредбе или расписа Министра Правде. Стога условно помиловање није требало ни мешати са условном осудом. Тако исто је нетачно, да то, што се у Енглеској допушта условна осуда само за дела, која се по закону казне до две године затвора, ствара неку неједнакост. У Енглеској се истина допушта условна осуда према запрећеној казни, али тако другачије не може ни да буде, јер је Енглеска усвојила сасвим другачији систем условне осуде, него што је систем, који се налази у свима континенталним државама. У Енглеској се и не изриче казна, него се одлаже *осуда*, и онда мора за то одлагање бити меродавна запрећена казна, јер изречене и нема. Међутим нетачно је, да се и у Белгији допушта условна осуда за дела која су *по закону кажњива* до шест месеца, већ за дела, за која *изречена* казна не прелази шест месеци. Нетачно је чак и за све наведене немачке државе, јер се тамо и условно помиловање допушта према изреченој а не запрећеној казни.

На другом месту нетачно је, да се у Енглеској условна осуда допушта само за малолетнике, а у другим државама и за пунолетнике. У свима државама, па и у Енглеској, допушта се условна осуда како за малолетнике тако и за пунолетне. У Енглеској се условна осуда може изрећи на основу „Common Law”, „Summary Jurisdiction Act” од 1879 или „Probation of First Offenders Act” од 1897. На основу првог и трећег

закона условна се осуда допушта и за малолетне и за пунолетне, а на основу другог само за малолетне до 16 година.

Најзад нетачно је, да негде условна осуда зависи од величине *досуђене* а негде од *зајређене* казне. У свима законима енглеско-америчког система мора она зависити од запређене казне, а у свима законима белгијско-француског система без изузетка зависи она од досуђене казне. Због малог простора не могу ово поткрепљавати одредбама из појединих закона, који су преда мном, али је то тачно.

Као што се види, Државни Савет није могао да докаже неједнакост нити да „законодавци и научари још пробају и нагађају”. Па чак и кад би било ових неједнакости, зар то значи, да мисао о условној осуди још није одређена? Зар се може и замислити, да једна оваква социјална установа може и бити униформисана, и да се у свима државама предвиђају исти случајеви и на исти начин? Идеја, на којој почива условна осуда, апсолутно је иста у законима свих држава. Разлике има само у небитним елементима, који се регулишу с обзиром на схватање и потребе појединих народа. Из овога се види, да је тако исто нетачно и тврђење Државног Савета, „да је доиста у предлог скупљено све што се где нашло, него се то „све” скупило пре него што је израђен предлог, па се то „све” добро проучило, цео се тај материјал сварио, и унело се у предлог само оно, што се држало да је за нас најбоље. У осталом побуде су јасно образложиле сваку одредбу: зашто је баш таква. Предлог је рађен с обзиром на наше а не на туђе прилике.

2. Да би показао неоснованост условне осуде, Државни Савет вели: „писци неки тврде, да је несумњиво доказано, да се у германским државама *саг већ ређе досуђује* та условна осуда, него ли раније”. – Раније сам казао да Немачка нема условну осуду већ условно помиловање, које није требало ни узимати у обзир. Али кад је већ Државни Савет ово употребио као разлог противу условне осуде, онда је требао да каже и то, зашто се сад мање досуђује условно помиловање. То ћу учинити ја. Условно помиловање се мање примењује стога, што је показало рђаве резултате. Ови рђави резултати опет дошли су отуда, што се условно помиловање по правилу, 82%, даје малолетницима, а оно, као год и условна осуда, много слабије дејство има према малолетницима него према пунолетницима. Јер малолетник, ако за време одлагања казне није под нарочитим надзором, услед младичког или дечачког живог духа као и услед лакомислености није у стању добро да схвати значај изречене осуде и много пре заборави на опомену, док је пунолетник свега свестан и одложена га казна стално подсећа на дело, које је учинио и на последице које ће га постићи, ако још једаред згреши.

3. Трећи разлог Државног Савета противу условне осуде јесте (1) што „по егоистичкој природи људској судећи, условна осуда пре може да буде мотив за даље чињење него за нечињење нових кривичних дела”, и (2) што статистиком није утврђено, „да се услед условне осуде мање чине извесна кривична дела но пре ње,” него да је напротив утврђено, да број кривичних дела расте, „па се мора узети да и број омањих кривичних дела на које се та условна осуда примењује, расте а не смањује.”

И једно и друго представља просто и голо тврђење без икаквих доказа. Кад је Државни Савет ово узео за разлог противу условне осуде, онда ми изгледа, да није хтео, јер ми је тешко рећи да није могао, разумети, шта је условна осуда и шта се њоме може постићи.

Кад Државни Савет вели, да није доказано „да се услед условне осуде мање чине извесна кривична дела но пре ње,” то из тога изилази, да он сматра, да би условна осуда, кад би то добра установа била, требала уопште да спречи извршење тих „извесних” кривичних дела, т. ј. да је она једино средство за сузбијање тог ситног криминали-

тета. Међутим тако схватање условне осуде је нетачно. Ја сам раније нарочито нагласио, да има више срестава, којима се може заменити штетни кратковремени затвор, па по томе и сузбијати растење криминалитета, као и то да је условна осуда само једно од тих срестава, које има да замени само један део кратковременог затвора. Стога се никако не може тврдити, да установа условне осуде није добра ако број омањих кривичних дела расте. Из наведених речи Државног Савета изилази даље, да се условна осуда примењује на мања дела, да се дакле на *кривично дело* гледа кад се хоће условна осуда да примени. И то је нетачно. Овакво нетачно схватање условне осуде и довело је Државни Савет до нетачних закључака. Не гледа се на дело, него на *лице*, које је *што* незнатно дело извршило. Кад суд изрекне кратковремени затвор кривцу, који је извршио незнатно кривично дело, и нађе, да је *шај кривац* непокварен и да се са основом може држати, да ће се у будуће добро владати, онда према *шома кривцу* примењује условну осуду а не према томе делу. То значи, да се условна осуда не примењује на један велики број незнатних кривичних дела, која су извршила лица, за која суд не може са основом да држи, да су непокварена. Ово је најбољи доказ да се гледа на кривца који је дело извршио, а не само на дело.

Да Државни Савет одиста рђаво схвата условну осуду, види се још из тога, што он каже, кад је утврђено, „да и после примене условне осуде расте у опште број кривичних дела, онда се мора узети да и број тих омањих многобројних кривичних дела, на која се та условна осуда примењује, расте а не смањује се”. Овакав закључак је и сувише произвољан. Зар је условна осуда крива што криминалитет у опште расте, што расте и онај криминалитет на који се она и не распростире? Зар од ње очекивати, да сузбије растење броја кривичних дела уопште? Зар је то логички закључак: кад расте криминалитет на који се условна осуда и не распростире, онда сигурно расте и онај на који се она распростире?! Нелогичност оваквог закључка јасна је и не треба је нарочито доказивати.

Не знам из чега и по чему Државни Савет тврди, да „по егоистичкој природи људској судећи условна осуда пре може да буде мотив за даље чињење него ли за нечињење нових кривичних дела”. Како ово тврђење ничим није образложено и доказано, ја га и после дужег размишљања нисам могао схватити. Кад се условна осуда разуме онако, како се она мора разумети, онда је оно и апсурдно. Ја не могу да схватим, да једном честитом човеку, или чак и човеку, за кога се с основом држи да је непокварен, који је извршио кривично дело из нехата, случајно, из лакомислености, под многим олакшавним околностима и т. д. буде мотив за даље чињење кривичних дела баш то, што је суд узео у обзир тај нехат, случајност, лакомисленост и т. д. и због тога му одложио извршење казне па после и казну опростио. И природније је и логичније је, да баш то одлагање извршења казне код таквог осуђеног буде мотив, да више никад ни таква дела не чини, а камо ли тежа. Која је и каква је то „егоистична природа људска” Државни Савет је оставио необјашњено.

Државни Савет даље вели: „Могућно је да су се условно осуђени и поправљали, али то још није доказ, да се они не би можда још и пре и боље поправили, да нису условно него редовно осуђени и казну издржали за прву кривицу”. Државни Савет дакле не верује у штетно дејство кратковременог затвора. Он тврди нешто, што више нико у Кривичном Праву не тврди. Кратковремени затвор не може да поправи онога, коме је поправљање потребно, јер је кратак и недовољан за то. После тога, Државни Савет заборавља да код условне осуде у највише случајева није реч о кривцима, које треба поправљати, и зашто онда да ти кривци иду у затвор и тамо се излажу његовом штетном дејству?

4. Као даљи разлог са кога се условна осуда не може правдати, Државни Савет наводи то, „што би се стварала њеном применом нека неједнакост, коју народ не би правилно схватио и ценио особито ако би условна осуда зависила од величине *gосуђе*-не а не законом одређене казне, те би се тако и мржња међу грађанима изазвала”.

Кад се има на уму, шта је условна осуда, зашто се заводи и на које случајеве треба да се примени, одмах ће се видети, да се њеном применом не ствара никаква неједнакост, нити се може створити мржња међу грађанима. Никад се грађани неће бунити, што је одложено извршење казне човеку, који међу њима важи као честит и за кога сви знају, да је то кривично дело извршио или случајно или из нехата или у изазваном стању. После тога и условна осуда преставља неку казну. За грађане ће у таквим случајевима бити и то доста, што је суд нашао, да је оптужени крив, што га је осудио на казну и што има изврсно време да живи под претњом, да се та казна може још и извршити. Француски извештаји показују, да је баш народ врло добро примио установу условне осуде, па ће то исто бити случај и с нашим народом, ако се само правилно схвати и примењује.

5. Условну осуду по мишљењу Државног Савета не треба усвојити и стога „што би могло бити и честих и великих злоупотреба; нпр. раније већ осуђени и кажњени потплати неког до тада честите прошлости, те овај за њ учини кривично дело, не бојећи се казне, јер зна да ће условно осуђен бити”.

За свакога ко зна шта је условна осуда, неоснованост ове замерке најбоље показује наведени пример Државног Савета, стога о овој замерци нећу ни да говорим.

6. „Редак је приватни тужилац, који би се условном осудом кривчевом задовољио”, вели Државни Савет у својим предбама. Ја опет држим, да не би и један приватан тужилац био, који не би био задовољан, јер нема разлога да не буде задовољан. Приватни тужилац, који се увери да је извршено кривично дело случајност или резултат несрећног стицаја прилика, увек ће се брзо помирити. Како су у највише случајева у питању незнатна кривична дела, то приватни тужилац више рачуна на накнаду трошкова, који му се и код условне осуде досуђује, него на оно неколико дана или недеља затвора. Ако се који случај незадовољства и деси, то не значи, да због тога треба одбацити целу установу, која има да послужи вишим интересима, него што су интереси по неког приватног тужиоца.

7. Као разлог условне осуде Државни Савет наводи и то, што би условно осуђени своју „казну претварањем својим изигравао”. – Ово може да буде, али само по изузетку. Суд одлаже извршење казне лицима, за која с основном држи да су непокварена и да ће се доцније добро владати. У томе се може и преварити, али то никако није разлог за војевање противу условне осуде.

8. Државни Савет мисли, да су узрок завођењу установе условне осуде рђави казнени заводи, па онда вели да је логичније те заводе поправити, што „није ни тешко ни скупо”, него ли са тога разлога заводити условну осуду и „кривце без казне пуштати”.

Кад се тврди, да су условну осуду проузроковали рђави казнени заводи, онда то значи, да се сама ствар у основи не познаје. Нису само казнени заводи изазвали потребу завођења условне осуде, већ бескорисност и штетност кратковременог затвора. А ове мане кратковременог затвора опет не долазе само од начина на који се он обично извршује, већ на првом месту и поглавито отуда, што је кратковремени затвор по себи *рђаво казнено сресиво*. Да је ово тврђење тачно, најбоље доказује то, што се у свима државама без изузетка, и поред различитог начина извршења те казне, на исти начин и у истој мери јасно показала не само бесциљност него и штетност кратковре-

меног затвора. Белгија може послужити као најбољи доказ за ово тврђење. Тамо се по закону од 4 марта 1870 свака казна лишењем слободе до десет година издржава у ћелији. Она је подигла и потпуно уредила све казнене заводе по строгом ћелијском систему, па се и тамо кратковремени затвор показао бесциљан и рђав као год и у другим државама, и то је баш био разлог да Белгија прва на континенту заведе установу условне осуде. Јасно је, дакле, да казнени заводи нису узрок завођењу условне осуде.

Све што се казним заводом, уређеним по строгом ћелијском систему, може постићи, кад је у питању кратковремени затвор, јесте само спречавање кварења непоковареног осуђеног и ништа више. Међутим поправљање се њиме не може постићи, јер да се осуђени морално подигне, потребно је дужије време него што је затвор од неколико дана или недеља. И застрашујуће дејство је илузорно, јер ма колико тај затвор био строг, ипак не преставља толико зло, којим се може покварени злочинац застрашити. Чак кад би се и могло кратковременим затвором постићи застрашивање неких криваца, ипак не би требало само због тога чинити толике издатке, колики су потребни за одржавање једног таквог завода, нарочито кад има бољих средстава, која стоје на расположењу. А може се тек мислити, колико је кратковремени затвор бесциљан, кад су у питању непоковарени кривци, које нити треба поправљати нити застрашавати. Држим, да се из овога јасно види, шта је изазвало потребу завођења установе условне осуде.

Све до сад речено вреди и за Србију. Не значи, дакле, да ће кратковремени затвор бити користан и добар, ако се у Србији поправе и уреде казнени заводи, као што то мисли Државни Савет, јер ће он и тада бити бесциљан и бескорисан, – њиме се ни тада не може постићи поправљање и застрашивање. Сем тога нетачно је, да је уређење казних завода лака и јевтина ствар. Србија не може имати уређене казнене заводе само зато, што то кошта онолико, колико она апсолутно не може да да. Србија данас има 3363 лица у казним заводима, а у пројекту је да се подигне, и једва ће се моћи подићи, само један завод за 1000 лица. Остаје дакле 2363 лица да и даље издржава казну у старим казним заводима. Да би се само постигло то, да се непоковарени кривци не заразе рђавим друштвом у затворима потребно би било, сем тих великих казнионица, подићи и мање у сваком округу по строгом ћелијском систему, у којима би се издржавао кратки затвор. Сви ти заводи коштали би Србију најмање петнаест милиона динара. Ово је дакле немогуће учинити а и кад би било могуће, била би штета учинити толике издатке само за то, да лице, осуђено на неколико дана или недеља затвора, осети то као зло.

Па кад се сви наши казнени заводи не могу уредити, онда је то доказ више, да је кратковремени затвор у нас не само бесциљан и бескорисан него и штетан, а ово је опет разлог више, да условну осуду, као средство за отклањање те штетности, треба што пре завести.

Државни Савет мисли, да је главно то, да кривац не остане без казне, па ма где и ма на који начин он ту казну издржавао. Он заборавља, да условна осуда није опростај казне, него *осуда на казну*. Тако исто, да условно осуђени душевно трпи и да то трпљење преставља зло, казну. Зашто се мора неко баш затварањем да казни? Зар одмаздена правичност тражи, да једно непоковарено лице, које је први пут осуђено, пошљемо у наше затворе, одакле ће изаћи као злочинац из навике?

9. Као последњи општи разлог Државног Савета јесте, да „с погледом на наше укупне државне и народне прилике а особито с погледом на темпераменат народни и културни ступањ наш, – и напослетку с погледом на могуће злоупотребе и незаконите утицаје...” не треба заводити условну осуду.

Све ово не може никако да послужи као основан разлог противу условне осуде, јер представља голо и произвољно тврђење. У науци се никако не примају проста тврђења без икаквих доказа и ближег образложења. Које су то „државне и народне прилике?”. Какав је то „темперамент народни и културни ступањ наш?”. Какве су то „злоупотребе и незаконити утицаји?”. Све док се ово и не докаже, остаје као да није ни речено.

Државни Савет држећи, да је успео својим разлозима да докаже штетност и бескорисност установе условне осуде, овако закључује: ако усвојимо ову установу, то би значило „да више из *йросііоі йодражавања* неког идемо за новинама још довољно *не-йроцењеним*, него ли што то права потреба захтева”. Као год што су сви разлози Државног Савета без изузетка били нетачни, тако је исто и овај његов закључак нетачан. Ни на крају Државни Савет није могао да увиди потребу условне осуде. Он даље мисли, кад је ова установа за њега новина и кад је он не схвата, да је она онда и за сваког другог новина. Рђаво Државни Савет мисли, да је жеља за подражавањем била разлог за изразу овог законског предлога. Не, није то био разлог. Разлог лежи у потреби за побољшањем нашег правосуђа. Ни Министар Правде ни ја нећемо револуцију, већ еволуцију, реформу нашег застарелог законодавства.

Убеђен, да је постигао успех својим мишљењем, Државни Савет исто завршава једном шалом, па чак и посмехом. Он ту вели, ако би се овај предлог усвојио, зашто се онда не би поднео и усвојио, и предлог за неодређене осуде, које су по мишљењу Државног Савета одавно пропале у науци и у пракси. – Не знам, што је требало Државном Савету да овде уноси и питање о неодређеним осудама, кад оно с условном осудом нема везе. То није требао да чини стога, што оно неколико редака, написаних о неодређеним казним осудама, јасно показују, да Државни Савет ни то питање не разуме. Ја на првом месту не могу да се упуштам у расправљање овога питања из многих обзира, за тим због малог простора и најзад што њему није место овде, иначе би ми било врло лако доказати Државном Савету, да науке има и после 1878 године (конгрес у Штокхолму) као и то, да питање о неодређеним казним осудама – *indeterminante sentences* – није пропало ни у науци ни у пракси, јер у науци данас има јаким својих заступника, а у Сједињеним Државама Северне Америке успешно је чак и изведена.

III.

Као год што су неосноване замерке, учињене уопште установи условне осуде, тако су исто неосноване и замерке учињене појединим члановима законског предлога. Те замерке чак показују, да Државни Савет поједине чланове није разумео. Далеко би ме одвело, ако би се дуж задржао и на овим замеркама, учињеним појединим члановима, стога ћу се ја само са неколико речи дотаћи неких од њих, да би се видело, да је истина ово што сад рекох.

1. Код члана 1. Државни Савет замера, зашто да се условна осуда примењује према досуђеној а не запређеној казни „као у Енглеској, Белгији и т. д.” Државни Савет се буну противу тога, јер би се тада и према злочинима и према кривичним делима ма какве природе била могла применити условна осуда.

Нетачност прве реченице несумњиво је доказана раније, кад је било речи о општим замеркама под 1. У свима законима француско белгијског система без изузетка не гледа се на дело него на досуђену казну, према томе може бити дело ма које и ма какве природе. Па баш то, што неко и за иначе тешко кривично дело може бити осуђен на

казну до године дана затвора – показује, да имамо посла са непоквареним или мало поквареним кривцем, да он није или није у великој мери штетан по друштво. Ја понављам: није у питању дело, него кривац, који је то дело извршио. Је ли то одмаздена правичност, што су наши судови пре неку годину осудили једног човека, који је једне хладне јануарске ноћи украо из општинског коша врећу кукуруза, да исхрани децу и себе? Зар тај не треба да ости благодет условне осуде само за то, што је он извршио опасну крађу, а опасна крађа је злочин, прљаво дело, а по мишљењу Државног Савета за прљави дела не треба допуштати одлагање извршења казне. Таквих случајева може да буде и код других злочина и прљавих дела.

2. Државни Савет вели, да је поднети предлог усвојио у „главном француско-белгијски систем условне осуде, али да је у неколико чланом 3 усвојен и енглеско-амерички. Овакав закључак могао се извести из неразумевања члана 3, јер цео предлог ни у једном члану није усвојио енглеско-амерички систем. Члан 3 предвиђа нарочити случај у коме се има опозвати одлагање извршења изречене казне затвора. По томе члану одлагање извршења казне има се опозвати и тада, ако се противу условно осуђенога у року одлагања поведе истрага због кривичног дела, које је овај извршио *пре* доношења условне осуде. Тим чланом се детаљно регулише овај случај. То ново откривено кривично дело има само да буде предмет извиђања на главном претресу, и при пресуђењу његовом има се узети у обзир и она казна, чије је извршење одложено ранијом условном осудом, т. ј. врши се срачунавање између те казне и казне, која се има изрећи за ово ново дело. Тако се има разумети наређење чл. 3, које гласи: „у том случају изрећи ће се за обадва кривична дела једна казна према одредби § 69 к. 3.”

3. Државни Савет није разумео ни чл. 5., који је сасвим јасан. Он наређује, да не извршење одложене казне не утиче на дејство споредних казни и неспособности. То значи, да се у року, који је суд одредио, обуставља само извршење главне а не и споредне казне и неспособности. Ове дакле теку и за то време, као н. пр. губитак грађанске части. Изузетак од споредних казни чини само полицијски надзор, т. ј. он не тече за време одлагања. Тај изузетак не треба предвиђати законом, јер се он по себи разуме, кад се зна шта је полицијски надзор и његова природа. То је уосталом у побудама јасно образложено.

4. Државни Савет код чл. 1. вели, да се не зна, „да ли суд може условну осуду одложити на *дуже* време, него ли што би кривица и пресуда изречена по закону застарела” – Све се ово зна и све је ово предвиђено чл. 6, који је јасан и који гласи: „застарелост пресуде не тече за време одложеног извршења казне.”

* * *

Да завршим.

Условна осуда је несумњиво врло корисна установа. Њу је изазвала потреба, она је врло погодно средство за замену кратковременог затвора, који је и бескорисан и штетан. Условна осуда је заведена у интересу правног поретка, јер се јавља као погодно средство за сузбијање криминалитета. Али се њома може то постићи само тако, ако се буде правилно схватала, ако се буде знала идеја на којој она почива и ако се буде знало шта се њома жели постићи.

Она више у науци није спорно питање, јер је озакоњена готово у свима културнијим државама, она је данас својина целог света. Она више није само захтев Криминалне Политике, него је њен остварени захтев. Сваким даном све више и више је усвајају разни законодавци, и то баш доказује да се од ње могу очекивати само добри

результати. У државама у којима постоји већ више од једне деценије, као у Белгији и Француској, она је несумњиво показала добре резултате. У побудама је то и статистичким подацима утврђено. Као несумњиво добру и корисну установу најновији законодавци уносе је у казнени законик. Тако су је нови норвешки казнени законик и пројекат швајцарског казног законика унели у законик као установу, која има стално да остане.

Условна осуда и код нас може дати добре резултате. Ти резултати зависиће од наших судова, који ће је примењивати. Они треба да схвате суштину ове установе, што је у осталом врло лако, и добри ће се резултати показати. Кад је добро схвате, наше ће је судије и правилно примењивати, јер условна осуда јесте проста одлука, за чије се доношење не тражи нека нарочита спрема. Сваки иоле образован човек, а судија још пре, може решити питање, да ли оптуженога треба поштедети од казне за то, што је у изгледу, да ће се добро владати. Закон даје упуства судији, како треба да ради, али га не везује, већ оставља његовој оцени.

Али погрешно би било, ако би неко од условне осуде очекивао много, ако би очекивао да кривичних дела нестане. Условна се осуда распростире само на један део кратковременог затвора, она је само једно средство, којим се он има заменити, и стога може само у толико сузбијати криминалитет у колико се и примењује.

Тако исто не треба очекивати, да ће с њеном применом одмах из почетка да иде глатко. Биће из почетка и неједнаког примењивања, па и погрешака, као што их је и свуда било, али то никако не значи, да уопште не треба почети. Какве ће резултате ова установа показати у многоме зависи и од Министра Правде. Он никако не може сматрати, да је са доношењем закона све свршено. Он тек од тада има да се стара за његово извршење и да добро пази на његову примену. Нарочито има да пази на тачно вођење статистике и да ову по службеној дужности саопштава свима судовима. Треба дакле да бди над применом закона, и кад сваки тако буде радио, добри резултати морају се показати.

Министар Правде подносећи овај законски предлог Народној Скупштини испунио је своју дужност, а Народна Скупштина, усвајајући га, учиниће једно добро дело, па макар Државни Савет и даље био противног мишљења.